

Bruksela, 22 listopada 2018 r.
(OR. en)

12956/18

Międzyinstytucjonalny numer
referencyjny:
2008/0140(CNS)

SOC 600
ANTIDISCRIM 23
MI 695
JAI 981
FREMP 165

NOTA

Od:	Sekretariat Generalny Rady
Do:	Delegacje
Nr poprz. dok.:	12955/18
Nr dok. Kom.:	11531/08 - COM(2008) 426 final
Dotyczy:	Wniosek dotyczący dyrektywy Rady w sprawie wprowadzenia w życie zasady równego traktowania osób bez względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną

Delegacje otrzymują w załączeniu ujednolicony tekst dyrektywy, odzwierciedlający aktualny stan prac. Dokument powstał, by ułatwić prace; nie narusza stanowisk przedstawionych przez delegacje w trakcie dyskusji.

Tekst w załączniku odpowiada tekstowi z dok. 12955/18, usunięto jedynie przypisy ze stanowiskami delegacji.

Wniosek

DYREKTYWA RADY

**w sprawie wprowadzania w życie zasady równego traktowania osób bez względu na ich religię
lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną**

RADA UNII EUROPEJSKIEJ,

uwzględniając Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, w szczególności art. 19 ust. 1,

uwzględniając wniosek Komisji Europejskiej¹,

uwzględniając zgodę Parlamentu Europejskiego²,

a także mając na uwadze, co następuje:

- (1) Zgodnie z art. 2 Traktatu o Unii Europejskiej (TUE) Unia Europejska opiera się na wspólnych wszystkim państwom członkowskim wartościach, którymi są: poszanowanie godności osoby ludzkiej, wolność, demokracja, równość, praworządność oraz poszanowanie praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Zgodnie z art. 6 TUE Unia uznaje prawa, wolności i zasady określone w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej. Artykuł ten przewiduje również, że prawa podstawowe, zagwarantowane w europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz wynikające z tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim, stanowią część prawa Unii jako zasady ogólne prawa.

¹ Dz.U. C , s. [...].

² Dz.U. C , s. [...].

- (2) Prawo każdej osoby do równości wobec prawa i do ochrony przed dyskryminacją jest prawem powszechnym uznanym w Powszechnej deklaracji praw człowieka, Konwencji ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, paktach ONZ: pakcie praw obywatelskich i politycznych oraz pakcie praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności oraz Europejskiej karcie społecznej, a [wszystkie] państwa członkowskie są sygnatariuszami tych dokumentów. Niniejsza dyrektywa, a w szczególności jej przepisy dotyczące dostępności i racjonalnego usprawnienia, jest zgodna z podstawowymi zasadami uznanymi w oenietowskiej Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.
- (2a) Od dnia 23 grudnia 2010 r. UE jest stroną Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Postanowienia konwencji stanowią – zgodnie z art. 216 ust. 2 TFUE – integralną część porządku prawnego Unii Europejskiej, a zatem prawodawstwo Unii powinno być interpretowane w sposób spójny z konwencją. W szczególności zawarta w art. 2 konwencji definicja dyskryminacji obejmuje odmowę racjonalnego usprawnienia. W komunikacie pt. „Europejska strategia w sprawie niepełnosprawności 2010–2020: odnowione zobowiązanie do budowania Europy bez barier”³ Komisja zaapelowała o skuteczne wprowadzenie w życie konwencji ONZ w całej UE i za jeden z ośmiu obszarów działania uznała dostępność.
- (3) Niniejsza dyrektywa respektuje prawa podstawowe i przestrzega podstawowych zasad uznanych w szczególności w Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej. Artykuł 10 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej uznaje prawo do wolności myśli, sumienia i religii; art. 21 zakazuje dyskryminacji m.in. ze względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, a art. 26 uznaje prawo osób niepełnosprawnych do korzystania ze środków mających zapewnić im samodzielność.

³ COM(2010) 636.

- (4) Europejski Rok Osób Niepełnosprawnych (2003), Europejski Rok Równych Szans dla Wszystkich (2007), Europejski Rok Dialogu Międzykulturowego (2008) oraz Europejski Rok Aktywności Osób Starszych i Solidarności Międzypokoleniowej (2012) zwróciły uwagę z jednej strony na ciągłe istnienie dyskryminacji, a z drugiej – na korzyści płynące z różnorodności.
- (5) Rada Europejska zgromadzona w dniu 14 grudnia 2007 r. w Brukseli wezwała państwa członkowskie do zwiększenia wysiłków mających zapobiegać i przeciwdziałać dyskryminacji na rynku pracy i poza nim⁴.
- (5a) W dniu 21 lutego 2011 r. Rada potwierdziła, że bardzo zależy jej na promowaniu i ochronie – bez jakiegokolwiek dyskryminacji – wolności religii i światopoglądu⁵; w dniu 17 czerwca 2011 r. Rada i przedstawiciele rządów państw członkowskich zwrócili się do państw członkowskich i Komisji Europejskiej, by kontynuowały walkę z dyskryminacją osób niepełnosprawnych i dokonały przeglądu obowiązujących ram prawnych⁶, a w dniu 16 czerwca 2016 r. Rada zwróciła się do Komisji Europejskiej, by promowała środki nakreślone w wykazie działań na rzecz postępów w zakresie równouprawnienia osób LGBTI⁷.
- (6) W rezolucji z dnia 20 maja 2008 r. w sprawie postępów osiągniętych w zakresie równych szans i niedyskryminacji w UE (transpozycja dyrektywy 2000/43/WE i 2000/78/WE)(2007/2202(INI))⁸ oraz w rezolucji z dnia 8 września 2015 r. w sprawie sytuacji w zakresie praw podstawowych w Unii Europejskiej (2013–2014)(2014/2254(INI))⁹ Parlament Europejski wezwał do zwiększenia w prawie Unii Europejskiej ochrony przed dyskryminacją.

⁴ Konkluzje prezydencji z posiedzenia Rady Europejskiej w Brukseli w dniu 14 grudnia 2007 r., pkt 50.

⁵ Konkluzje Rady z dnia 21 lutego w sprawie nietolerancji, dyskryminacji i przemocy ze względu na religię lub przekonania (dok. 6485/11).

⁶ Konkluzje Rady z dnia 17 czerwca 2011 r. pt. „Wsparcie realizacji europejskiej strategii w sprawie niepełnosprawności 2010–2020” (dok. 11843/11).

⁷ Konkluzje Rady z dnia 16 czerwca 2016 r. pt. „Odpowiedź na przygotowany przez Komisję wykaz działań na rzecz postępów w zakresie równouprawnienia osób LGBTI”, pkt 8 (dok. 9948/16).

⁸ Dz.U. C 279E z 19.11.2009, s. 23.

⁹ Dz.U. C 316 z 22.9.2017, s. 2.

- (7) W swoim komunikacie „Odnowiona agenda społeczna: możliwości, dostęp i solidarność w Europie XXI wieku”¹⁰ Komisja Europejska podkreśliła, że w społeczeństwach, w których każda jednostka postrzegana jest jako posiadająca jednakową wartość, żadne sztuczne bariery ani działania dyskryminacyjne nie powinny powstrzymywać ludzi od korzystania z tych możliwości. Dyskryminacja ze względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną może utrudnić realizację celów Unii określonych w Traktatach, w szczególności zapewnienie wysokiego poziomu zatrudnienia i ochrony socjalnej, poprawę poziomu i jakości życia, a także zwiększenie spójności gospodarczej i społecznej oraz solidarności. Może również utrudnić realizację celu, którym jest usunięcie przeszkód w swobodnym przepływie osób, towarów i usług między państwami członkowskimi. Komisja Europejska dodatkowo podkreśliła i ponowiła swoje zobowiązanie do zwalczania dyskryminacji i promowania równych szans w komunikacie pt. „Niedyskryminacja i równość szans: odnowione zobowiązanie”¹¹ i w zaleceniu pt. „Ustanowienie Europejskiego filaru praw socjalnych”¹².

¹⁰ COM(2008) 412.

¹¹ COM(2008) 420.

¹² C(2017) 2600.

- (8) Obowiązujące prawodawstwo Unii Europejskiej obejmuje m.in. trzy instrumenty prawne przyjęte na podstawie art. 13 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, który został zastąpiony przez art. 19 TFUE. Są to: dyrektywa 2000/43/WE¹³, dyrektywa 2000/78/WE¹⁴ i dyrektywa 2004/113/WE¹⁵, które mają zapobiegać i przeciwdziałać dyskryminacji ze względu na płeć, pochodzenie rasowe lub etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek i orientację seksualną. Instrumenty te dowiodły, jak ważne w walce z dyskryminacją jest istnienie przepisów prawnych. Dyrektywa 2000/78/WE ustanawia ogólne warunki ramowe równego traktowania bez względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek i orientację seksualną w zakresie zatrudnienia i pracy. Jednak poza dziedziną zatrudnienia stopień i forma ochrony przed dyskryminacją ze wspomnianych względów są różne w różnych państwach członkowskich. Dyrektywa 2000/43/WE chroni przed dyskryminacją ze względu na pochodzenie rasowe lub etniczne w ramach dostępu do towarów i usług i ich dostarczania, ochrony socjalnej i edukacji, a dyrektywa 2004/113/WE daje ochronę przed dyskryminacją ze względu na płeć w ramach dostępu do towarów i usług i ich dostarczania z wyłączeniem treści zawartych w środkach masowego przekazu oraz kształcenia.
- (9) Niniejsza dyrektywa zatem w odniesieniu do względów, których dotyczy, ma rozszerzyć stopień i formę ochrony przed dyskryminacją poza dziedzinę zatrudnienia – na konkretne dziedziny określone w art. 3 niniejszej dyrektywy. Prawodawstwo Unii powinno więc zakazywać dyskryminacji ze względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną w szeregu dziedzin poza rynkiem pracy, w tym w dziedzinie dostępu do ochrony socjalnej, dostępu do edukacji oraz dostępu do towarów i usług i dostarczania towarów i usług, w tym mieszkań. Usługi należy rozumieć w znaczeniu zgodnym z art. 57 TFUE.

¹³ Dyrektywa Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz.U. L 180 z 19.7.2000, s. 22).

¹⁴ Dyrektywa Rady 2000/78/WE z dnia 27 listopada 2000 r. ustanawiająca ogólne warunki ramowe równego traktowania w zakresie zatrudnienia i pracy (Dz.U. L 303 z 2.12.2000, s. 16).

¹⁵ Dyrektywa Rady 2004/113/WE z dnia 13 grudnia 2004 r. wprowadzająca w życie zasadę równego traktowania mężczyzn i kobiet w zakresie dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług (Dz.U. L 373 z 21.12.2004, s. 37).

- (10) Dyrektywa 2000/78/WE zakazuje dyskryminacji w dostępie do szkolenia zawodowego. Należy uzupełnić tę ochronę przez rozszerzenie zakazu dyskryminacji na te formy edukacji, które nie są uważane za szkolenie zawodowe.
- (11)
- (12) Przyjmuje się, że w pojęciu dyskryminacja mieszczą się dyskryminacja bezpośrednia, dyskryminacja pośrednia, molestowanie, polecenie nakazujące dyskryminowanie oraz odmowa racjonalnego usprawnienia dla osób niepełnosprawnych. Przyjmuje się także, że możliwa jest dyskryminacja oparta na wielu przesłankach oraz na domniemaniu na temat religii lub światopoglądu danej osoby, jej niepełnosprawności, wieku lub orientacji seksualnej. Dyskryminacja ze względu na domniemanie ma miejsce, gdy dana osoba jest traktowana mniej korzystnie lub molestowana ze względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, które się jej przypisuje. Nie ma znaczenia, czy domniemanie na temat danej osoby jest prawdziwe.
- (12a) Jak potwierdził Trybunał Sprawiedliwości w sprawach C-303/06¹⁶ i C-83/14¹⁷, przyjmuje się, że dyskryminacja obejmuje też dyskryminację przez asocjację z przyczyną dyskryminacji. Taka dyskryminacja występuje m.in. wtedy, gdy dana osoba jest traktowana mniej korzystnie lub molestowana ze względu na faktyczne lub postrzegane powiązanie z osobami o danej religii, danym światopoglądzie, danej niepełnosprawności, danym wieku lub danej orientacji seksualnej lub z organizacjami promującymi prawa tych osób. W związku z tym w niniejszej dyrektywie należy wyraźnie przewidzieć ochronę przed taką dyskryminacją.
- (12ab) Przyjmuje się, że dyskryminacja wielokrotna to dyskryminacja w jakiejkolwiek formie mająca miejsce na podstawie kombinacji dwóch lub większej liczby następujących względów – także wtedy, gdy przy względach tych z osobna sytuacja nie doprowadziłaby do dyskryminacji danej osoby: religia lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientacja seksualna. Dyskryminację wielokrotną należy uwzględnić po to, by odzwierciedlić złożoną rzeczywistość przypadków dyskryminacji oraz zwiększyć ochronę jej ofiar.

¹⁶ Sprawa C-303/06, Coleman przeciwko Attridge, wyrok z dnia 17 lipca 2008 r.

¹⁷ Sprawa C-83/14, CEZ Razpredelenie (Nikołowa), wyrok z dnia 16 lipca 2015 r.

(12b) Molestowanie jest sprzeczne z zasadą równego traktowania, ponieważ ofiary molestowania nie mogą na równi z innymi korzystać z dostępu do ochrony socjalnej, edukacji, towarów i usług. Molestowanie może przybierać różne formy, w tym formę niepożądanych zachowań werbalnych, fizycznych lub innych zachowań pozawerbalnych. Takie zachowania można uznać za molestowanie w rozumieniu niniejszej dyrektywy, gdy mają one charakter powtarzalny albo gdy z innego względu są tak poważne, że ich celem lub skutkiem jest naruszenie godności danej osoby i stworzenie zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery.

(13) Wprowadzając w życie zasadę równego traktowania bez względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, zgodnie z art. 8 TFUE Unia powinna zmierzać do zniesienia nierówności i wspierania równości mężczyzn i kobiet, w szczególności mając na uwadze fakt, że kobiety są często ofiarami dyskryminacji wielokrotnej.

Przy opracowywaniu przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych niezbędnych do wykonania niniejszej dyrektywy oraz przy dokonywaniu przeglądu takich przepisów państwa członkowskie powinny wziąć pod uwagę ich zróżnicowany wpływ na mężczyzn i kobiety.

(14) Ocena faktów, które wskazują na istnienie dyskryminacji bezpośredniej lub pośredniej, powinna pozostać w kompetencji krajowych organów sądowych lub innych właściwych organów, zgodnie z przepisami prawa krajowego lub krajową praktyką. Takie przepisy mogą w szczególności przewidywać, że występowanie dyskryminacji pośredniej stwierdza się z wykorzystaniem wszelkich środków, w tym na podstawie danych statystycznych lub naukowych.

(14a) Zróżnicowanie traktowania ze względu na wiek może być dozwolone w pewnych warunkach, jeżeli jest obiektywnie umotywowane uzasadnionym celem, a środki mające służyć osiągnięciu tego celu są właściwe i niezbędne. W tym kontekście promowanie gospodarczej, kulturalnej lub społecznej integracji osób należących do określonych grup wiekowych należy uznać za uzasadniony cel. Środki mające służyć osiągnięciu tego celu, takie jak oferowanie korzystniejszych warunków dostępu osobom należącym do określonych grup wiekowych, należy uznać za właściwe i niezbędne. Dlatego środki związane z wiekiem, które zapewniają osobom w pewnym wieku warunki korzystniejsze niż warunki dostępne innym, takie jak bezpłatne lub zniżkowe korzystanie z transportu publicznego, muzeów czy obiektów sportowych, są uznawane za zgodne z zasadą niedyskryminacji i nie stanowią dyskryminacji.

- (15) Czynniki ryzyka związane z wiekiem stosowane są przy świadczeniu usług ubezpieczeniowych, usług bankowych i innych usług finansowych, aby ocenić indywidualne ryzyko oraz ustalić składki i świadczenia. W przypadku niektórych usług finansowych sytuacja osób w różnym wieku nie jest porównywalna do celów oceny ryzyka. Proporcjonalne zróżnicowanie traktowania ze względu na wiek nie stanowi zatem dyskryminacji, jeżeli w przypadku przedmiotowej usługi wiek danej osoby jest jednym z decydujących czynników przy ocenie ryzyka, a ocena ta jest oparta na zasadach aktuarialnych oraz odpowiednich i wiarygodnych danych statystycznych. Proporcjonalnym zróżnicowaniem traktowania ze względu na wiek w dziedzinie usług finansowych mogą być progi i przedziały wiekowe, jeżeli są one ustalane w rozsądny sposób.
- (15a) Czynniki ryzyka związane z niepełnosprawnością, w szczególności z chorobą powodującą niepełnosprawność, stosowane są przy świadczeniu usług ubezpieczeniowych, usług bankowych i innych usług finansowych, aby ocenić indywidualne ryzyko oraz ustalić składki i świadczenia. W przypadku niektórych usług finansowych sytuacja osób niepełnosprawnych i osób niedotkniętych taką niepełnosprawnością nie jest porównywalna do celów oceny ryzyka. Proporcjonalne zróżnicowanie traktowania ze względu na niepełnosprawność nie stanowi zatem dyskryminacji, jeżeli w przypadku przedmiotowej usługi choroba danej osoby jest jednym z decydujących i realnych czynników przy ocenie ryzyka, a ocena ta jest oparta na zasadach aktuarialnych oraz odpowiednich i wiarygodnych danych statystycznych lub odpowiedniej i wiarygodnej wiedzy medycznej.
- (15b) Usługobiorcy oraz odnośne organy sądowe i odwoławcze powinni mieć prawo do tego, by na żądanie uzyskać informacje o powodach uzasadniających zróżnicowanie traktowania ze względu na wiek lub niepełnosprawność w dziedzinie usług finansowych. Udzielone informacje powinny być użyteczne i powszechnie zrozumiałe oraz powinny wyjaśniać zróżnicowanie indywidualnego ryzyka dla przedmiotowej usługi. Świadczeniodawcy usług finansowych nie powinni jednak być zobowiązani do ujawniania szczególnie chronionych informacji handlowych.

(16)

(17) Ważne jest, by zakazując dyskryminacji, respektować inne podstawowe prawa i wolności, zgodnie z Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej i europejską Konwencją o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, w szczególności prawo do ochrony życia prywatnego i rodzinnego, wolność religii, wolność zrzeszania się, wolność słowa, wolność prasy i wolny dostęp do informacji. Niniejsza dyrektywa nie powinna naruszać środków ustanowionych w prawie krajowym, które w społeczeństwie demokratycznym są niezbędne do zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, utrzymania porządku publicznego, zapobiegania przestępczości, ochrony zdrowia oraz ochrony praw i wolności innych osób.

(17-a) Niniejsza dyrektywa nie zmienia ustanowionego w Traktatach podziału kompetencji między Unią a państwami członkowskimi, w tym w dziedzinach edukacji i ochrony socjalnej. Dyrektywa nie narusza także zasadniczej roli i szerokiej swobody państw członkowskich, jeśli chodzi o zapewnianie, zlecanie i organizowanie usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym.

(17a) Niniejsza dyrektywa dotyczy stosowania zasady równego traktowania w zakresie dostępu do ochrony socjalnej, dostępu do edukacji oraz dostępu do towarów i usług oraz dostarczania towarów i usług, w granicach kompetencji przyznanych Unii. Pojęcie „dostępu” nie obejmuje stwierdzania – zgodnie z prawem krajowym i praktyką krajową – czy dana osoba kwalifikuje się do korzystania z ochrony socjalnej lub edukacji, gdyż to państwa członkowskie są odpowiedzialne za organizację, finansowanie i zakres systemów ochrony socjalnej i edukacji, a także za definiowanie, kto ma prawo do korzystania z ochrony socjalnej lub edukacji.

- (17b) Ochrona socjalna, w rozumieniu niniejszej dyrektywy, powinna obejmować zabezpieczenie społeczne (w tym ustawowe systemy emerytalne), pomoc społeczną, mieszkalnictwo socjalne i opiekę zdrowotną. W związku z tym niniejsza dyrektywa powinna mieć zastosowanie do praw i świadczeń wynikających z ogólnych lub specjalnych systemów zabezpieczenia społecznego, pomocy społecznej i opieki zdrowotnej, które mają charakter ustawowy lub są zapewniane bezpośrednio przez państwo albo przez podmioty prywatne, o ile zapewnianie tych świadczeń przez te podmioty jest finansowane przez państwo. W tym kontekście niniejsza dyrektywa powinna mieć zastosowanie do świadczeń pieniężnych, świadczeń w naturze i usług, bez względu na to, czy dane systemy są składkowe czy bezskładkowe. Wyżej wspomniane systemy obejmują np. działy zabezpieczenia społecznego określone w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004¹⁸, a także systemy zapewniające świadczenia lub usługi ze względów związanych z brakiem środków finansowych lub ryzykiem wykluczenia społecznego. Niniejsza dyrektywa powinna mieć zastosowanie także do wszystkich ustawowych dodatkowych programów emerytalnych.
- (17c)
- (17d)
- (17e)
- (17f) Wyłączne kompetencje państw członkowskich w odniesieniu do organizacji własnych systemów ochrony socjalnej obejmują także kompetencje w zakresie tworzenia i finansowania takich systemów i powiązanych z nimi instytucji oraz zarządzania nimi, jak również kompetencje w zakresie określania charakteru, wysokości, sposobu obliczania i czasu trwania świadczeń i usług oraz w zakresie ustalania kryteriów kwalifikujących do korzystania z nich, a także adaptacji tych kryteriów w celu zapewnienia stabilności finansów publicznych. Na przykład państwa członkowskie zachowują możliwość zastrzeżenia niektórych świadczeń lub usług dla określonych grup wiekowych lub dla osób niepełnosprawnych.

¹⁸ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 883/2004 z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie koordynacji systemów zabezpieczenia społecznego (Dz.U. L 166 z 30.4.2004, s. 1).

- (17g) Wyłączne kompetencje państw członkowskich w odniesieniu do organizacji systemów edukacji oraz w odniesieniu do treści nauczania i działalności edukacyjnej, w tym edukacji osób o specjalnych potrzebach, obejmują także kompetencje w zakresie tworzenia i finansowania instytucji edukacyjnych oraz zarządzania nimi, opracowywania programów nauczania i innej działalności edukacyjnej, określania sposobu przeprowadzania egzaminów oraz ustalania kryteriów kwalifikacyjnych, w tym na przykład progów wiekowych stanowiących kryterium przyjmowania do szkół i na kursy oraz przyznawania stypendiów. Państwa członkowskie zachowują w szczególności możliwość ustalania progów wiekowych w dziedzinie edukacji.
- (17ga) Każdej osobie fizycznej lub prawnej przysługuje swoboda zawierania umów, w tym swoboda wyboru kontrahenta transakcji. Niniejsza dyrektywa nie powinna naruszać swobody wyboru kontrahenta, chyba że wybór ten jest umotywowany religią lub światopoglądem, wiekiem, niepełnosprawnością lub orientacją seksualną kontrahenta. Zakaz dyskryminacji z tych względów powinien mieć zastosowanie do osób dostarczających w ramach Unii towary i usługi, które są ogólnodostępne i oferowane poza sferą życia prywatnego i rodzinnego, oraz do transakcji dokonywanych w takim kontekście.
- (17h) Niniejsza dyrektywa nie ma zastosowania do kwestii objętych prawem rodzinnym, w tym do stanu cywilnego i adopcji, ani do przepisów dotyczących praw reprodukcyjnych. Nie narusza ona także świeckości państwa, instytucji ani organów państwowych ani edukacji.
- (17i)
- (18)
- (19) Zgodnie z art. 17 TFUE Unia szanuje status przyznany na mocy prawa krajowego kościołom i stowarzyszeniom lub wspólnotom religijnym w państwach członkowskich i nie narusza tego statusu oraz szanuje status organizacji światopoglądowych i niewyznaniowych.

- (19a) Osoby niepełnosprawne to m.in. osoby z długotrwałym upośledzeniem fizycznym, umysłowym, intelektualnym lub sensorycznym, które to upośledzenie w połączeniu z różnorodnymi barierami może przeszkadzać im w pełnym i efektywnym uczestnictwie w życiu społecznym na równi z innymi. Definicję pojęcia „długotrwały” w związku z pojęciem niepełnosprawności należy interpretować w świetle orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, zwłaszcza jego wyroku w sprawie C-395/15.
- (19ab) Zasada dostępności została ustanowiona w Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. W tym kontekście konwencja przewiduje, że aby umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie i pełny udział we wszystkich sferach życia, państwa członkowskie jako strony mają podjąć odpowiednie środki w celu zapewnienia im, na równi z innymi osobami, dostępu do środowiska fizycznego, środków transportu, informacji i komunikacji, w tym technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych, a także do innych urządzeń i usług, powszechnie dostępnych lub powszechnie zapewnianych.
- (19b) Istotną rolę w urzeczywistnianiu pełnej równości odgrywają środki mające na celu zapewnienie osobom niepełnosprawnym dostępności na równi z innymi do dziedzin objętych niniejszą dyrektywą. Środki takie powinny polegać m.in. na identyfikowaniu i eliminowaniu przeszkód i barier w dostępności, a także na zapobieganiu nowym przeszkodom i barierom. Środki mające na celu zapewnienie dostępności osobom niepełnosprawnym nie powinny powodować nieproporcjonalnych obciążeń. Należy uznać, że dostępność osiągnięto w sposób proporcjonalny, jeśli osoby niepełnosprawne są w stanie skutecznie i na równi z innymi uzyskać dostęp do usług, które mają być zapewniane lub oferowane społeczeństwu przez określone budynki, urządzenia, usługi transportowe i infrastrukturę, nawet jeśli osoby te nie mają dostępu do całego budynku, urządzenia lub infrastruktury.
- (19c) Środki takie powinny służyć zapewnieniu dostępności, w tym w odniesieniu do m.in. otoczenia fizycznego, transportu, technologii i systemów informacyjno-komunikacyjnych oraz usług, w zakresie zastosowania niniejszej dyrektywy. Fakt, że nie zawsze istnieje możliwość zapewnienia osobom niepełnosprawnym dostępu, który byłby w pełni na równi z innymi, nie może stanowić uzasadnienia, by nie przyjmować wszelkich środków służących maksymalnemu zwiększeniu zapewnianej im dostępności.

- (19d) Poprawę dostępności można uzyskać na wiele sposobów, w tym poprzez zastosowanie zasady „projektowania uniwersalnego”. Zgodnie z Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych „projektowanie uniwersalne” oznacza projektowanie produktów, otoczenia, programów i usług w taki sposób, by mogli z nich korzystać wszyscy ludzie w jak najszerszym zakresie, bez potrzeby adaptacji lub specjalistycznego projektowania. „Projektowanie uniwersalne” nie powinno wykluczać urządzeń wspomagających przeznaczonych dla konkretnych grup osób niepełnosprawnych, tam gdzie urządzenia takie są potrzebne.¹⁹ Państwa członkowskie powinny prowadzić lub promować działalność badawczo-rozwojową w zakresie uniwersalnego projektowania towarów i usług objętych zakresem zastosowania niniejszej dyrektywy w celu sprostania szczególnym potrzebom osób niepełnosprawnych, jednocześnie jak najbardziej zmniejszając potrzebę adaptacji i koszty, oraz promować dostępność i wykorzystanie takich produktów i usług. Państwa członkowskie powinny promować projektowanie uniwersalne także podczas opracowywania norm i wskazówek, aby stopniowo zapewniać dostępność towarów i usług.
- (19e) W przypadku gdy przestrzegane jest prawo Unii przewidujące szczegółowe normy lub specyfikacje w zakresie dostępności lub racjonalnego usprawnienia w odniesieniu do określonych towarów lub usług, wymogi niniejszej dyrektywy odnoszące się do dostępności lub racjonalnego usprawnienia należy uznać za spełnione.

¹⁹ Artykuł 2 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych.

- (20) Prawo Unii ustanawia już szczegółowe specyfikacje lub normy w zakresie dostępności w niektórych dziedzinach. Takie specyfikacje lub normy są ustanowione m.in. w rozporządzeniu Komisji (UE) nr 1300/2014²⁰, rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 181/2011²¹, rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1107/2006²² oraz rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1371/2007²³. Prawo Unii ustanawia już także wymogi prawne w zakresie zapewnienia dostępności, nie przewidując dla nich specyfikacji ani norm. Takie wymogi prawne są ustanowione m.in. w rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013²⁴ i dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE²⁵. Na przykład w art. 7 rozporządzenia (UE) nr 1303/2013 ustanowiono wymóg, by dostępność dla osób niepełnosprawnych była jednym z kryteriów, których należy przestrzegać podczas określania operacji współfinansowanych z funduszy.

²⁰ Rozporządzenie Komisji (UE) nr 1300/2014 z dnia 18 listopada 2014 r. w sprawie technicznych specyfikacji interoperacyjności odnoszących się do dostępności systemu kolei Unii dla osób niepełnosprawnych i osób o ograniczonej możliwości poruszania się.

²¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 181/2011 z dnia 16 lutego 2011 r. dotyczące praw pasażerów w transporcie autobusowym i autokarowym oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 2006/2004.

²² Rozporządzenie (WE) nr 1107/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie praw osób niepełnosprawnych oraz osób o ograniczonej sprawności ruchowej podróżujących drogą lotniczą (Dz.U. L 204 z 26.7.2006, s. 1).

²³ Rozporządzenie (WE) nr 1371/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. dotyczące praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym (Dz.U. L 315 z 3.12.2007, s. 14).

²⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz.U. L 347 z 20.12.2013, s. 320).

²⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE.

- (20-aa) Ponieważ Rada w rezolucji z dnia 5 maja 2003 r. w sprawie równych szans dla niepełnosprawnych uczniów i studentów w dziedzinie kształcenia i szkolenia²⁶ podkreśliła, że potrzebne są innowacyjne środki zapewniające dostępność infrastruktury kulturalnej i działań kulturalnych dla osób niepełnosprawnych, zachęca się państwa członkowskie do ich przyjmowania. Środki takie mogą być wzorowane na zasadzie projektowania uniwersalnego i optymalnych rozwiązań w państwach członkowskich.
- (20-a) Oprócz ogólnych działań wyprzedzających służących zagwarantowaniu dostępności ważną rolę w zapewnianiu osobom niepełnosprawnym pełnej równości w praktyce w dziedzinach objętych niniejszą dyrektywą odgrywają środki służące racjonalnemu usprawnieniu w indywidualnych przypadkach. W kontekście długoterminowego stosunku umownego lub innego między świadczeniodawcą a osobą niepełnosprawną zmiany konstrukcyjne w lokalu lub wyposażeniu można uznać za racjonalne usprawnienie. Racjonalnym usprawnieniem może być m.in. dostosowanie lub zmodyfikowanie zwyczajowych strategii, procedur i praktyk świadczeniodawcy, dostosowanie warunków dostępu oraz zapewnienie konkretnej pomocy ze względu na szczególne potrzeby osoby niepełnosprawnej, aby osiągnąć efekt równości. Środki służące racjonalnemu usprawnieniu nie powinny powodować nieproporcjonalnych obciążeń.
- (20-b) Zachęca się państwa członkowskie do opracowania i wdrożenia innowacyjnych środków w celu zapewnienia racjonalnego usprawnienia.
- (20aa) W przypadku mieszkań świadczeniodawca nie powinien być zobowiązany do dokonania w lokalu zmian konstrukcyjnych ani ich sfinansowania w celu przestrzegania przepisów dotyczących racjonalnego usprawnienia przewidzianych w niniejszej dyrektywie. Zgodnie z krajowym prawem i krajową praktyką świadczeniodawca powinien zgodzić się na takie zmiany, jeżeli są one finansowane w inny sposób i nie powodują nieproporcjonalnych obciążeń innego rodzaju.
- (20ab) Obowiązek zaoferowania racjonalnego usprawnienia, o ile nie prowadzi do nieproporcjonalnych obciążeń, został ustanowiony w dyrektywie 2000/78/WE oraz w Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Konwencja przewiduje także zasadę dostępności.

²⁶ Dz.U. C 134 z 7.6.2003, s. 6.

- (20b) Oceniając, czy środki mające na celu zapewnienie dostępności lub racjonalnego usprawnienia spowodują nieproporcjonalne obciążenie, należy wziąć pod uwagę szereg czynników, m.in. wielkość, zasoby i charakter danej organizacji lub przedsiębiorstwa oraz szacowane koszty takich środków lub (techniczną lub ekonomiczną) żywotność infrastruktury i obiektów, które są wykorzystywane do świadczenia usługi. Ponadto o nieproporcjonalnych obciążeniach można mówić w szczególności wtedy, gdy należałoby wprowadzić znaczne zmiany konstrukcyjne, aby zapewnić dostęp do mienia ruchomego lub nieruchomego chronionego na mocy przepisów krajowych ze względu na jego wartość historyczną, kulturową, artystyczną lub architektoniczną.
- (20c)
- (21) Zakaz dyskryminacji nie powinien naruszać utrzymywania w mocy lub przyjmowania przez państwa członkowskie środków mających zapobiegać defaworyzacji grup osób o określonej religii, określonym światopoglądzie, określonej niepełnosprawności, określonym wieku lub określonej orientacji seksualnej – lub charakteryzujących się kombinacją cech związanych z tymi konkretnymi względami dyskryminacji – bądź mających taką defaworyzację rekompensować. Środki takie mogą obejmować wspieranie organizacji osób i dla osób o określonej religii, określonym światopoglądzie, określonej niepełnosprawności, określonym wieku lub określonej orientacji seksualnej, jeżeli ich głównym celem jest promowanie integracji gospodarczej, kulturalnej lub społecznej tych osób lub zaspokajanie ich szczególnych potrzeb.
- (22) Niniejsza dyrektywa ustanawia wymogi minimalne, pozostawiając państwom członkowskim możliwość przyjęcia lub utrzymania w mocy przepisów korzystniejszych. Wykonanie niniejszej dyrektywy nie powinno usprawiedliwiać obniżenia poziomu ochrony w stosunku do sytuacji już istniejącej w poszczególnych państwach członkowskich.
- (23) Osoby, które są dyskryminowane ze względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, powinny dysponować odpowiednimi środkami ochrony prawnej. Aby poziom ochrony był skuteczniejszy, stowarzyszenia, organizacje i inne osoby prawne powinny być upoważnione do uczestnictwa w postępowaniu sądowym, także w imieniu pokrzywdzonego albo działając na jego rzecz, bez uszczerbku dla krajowych zasad procesowych dotyczących reprezentowania i obrony przez sądem.

- (24) Należy zmodyfikować zasady dotyczące ciężaru dowodu w przypadku *fumus boni iuris* z zakresu dyskryminacji i aby umożliwić skuteczne stosowanie zasady równego traktowania, ciężar dowodu przenieść na pozwanego, gdy przedkładane są dowody takiej dyskryminacji. Pozwany nie ma jednak obowiązku udowodnienia, że powód jest osobą o określonej religii, określonym światopoglądzie, określonej niepełnosprawności, określonym wieku lub określonej orientacji seksualnej.
- (25) Skuteczne wprowadzanie w życie zasady równego traktowania wymaga odpowiedniej ochrony sądowej przed wiktymizacją.
- (26) W rezolucji dotyczącej dalszych działań po zakończeniu Europejskiego Roku Równych Szans dla Wszystkich (2007) Rada zaapelowała o pełne zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego, w tym organizacji reprezentujących osoby narażone na dyskryminację, partnerów społecznych i zainteresowanych stron, w opracowywanie polityki i programów mających na celu zapobieganie dyskryminacji oraz promowanie równości i równych szans, zarówno na poziomie europejskim, jak i krajowym.
- (27) Doświadczenie zdobyte w trakcie stosowania dyrektyw 2000/43/WE, 2004/113/WE i 2006/54/WE pokazuje, że ochrona przed dyskryminacją ze względów, o których mowa w niniejszej dyrektywie, byłaby skuteczniejsza, gdyby w każdym państwie członkowskim istniał co najmniej jeden organ wyposażony w kompetencje do analizowania odnośnych problemów, badania możliwych rozwiązań oraz świadczenia ofiarom dyskryminacji konkretnej pomocy. Aby osiągnąć cel polegający na rozszerzeniu zakresu i formy ochrony przed dyskryminacją ze względu na płeć i pochodzenie rasowe lub etniczne na względy, o których mowa w niniejszej dyrektywie, kompetencje tych organów powinny obejmować także dziedziny podlegające dyrektywie 2000/78/WE.

- (28) Państwa członkowskie powinny promować zbieranie danych o równym traktowaniu i dyskryminacji, po to by w szczególności monitorować i oceniać skuteczność środków podejmowanych w celu przestrzegania niniejszej dyrektywy. Z myślą o tym państwa członkowskie mogą na przykład ustalić punkty odniesienia lub wymierne cele lub podjąć zbieranie danych jakościowych lub ilościowych. Do celów niniejszej dyrektywy dane o równym traktowaniu i dyskryminacji należy rozumieć jako obejmujące wszelkie informacje użyteczne i istotne dla opisu i analizy stanu równości, w takim sensie, że wskazują na istnienie lub zakres dyskryminacji lub równości. Zebrane dane mogą obejmować dane bazowe, takie jak dane demograficzne i społeczno-gospodarcze, dane o nierównościach materialnych, dane o doświadczanych nierównościach czy też dane pozwalające ocenić bieżącą politykę²⁷ lub dane oparte na wskaźnikach praw człowieka. Dane należy zbierać zgodnie z prawem krajowym i praktyką krajową oraz zgodnie z mającym zastosowanie prawem Unii, w szczególności z prawem regulującym ochronę danych osobowych.
- (29) Państwa członkowskie powinny wprowadzić skuteczne, proporcjonalne i odstraszające sankcje na wypadek nieprzestrzegania obowiązków wynikających z niniejszej dyrektywy.
- (30) Ponieważ cel niniejszej dyrektywy, a mianowicie zapewnienie we wszystkich państwach członkowskich wspólnego poziomu ochrony przed dyskryminacją, nie może zostać osiągnięty w sposób wystarczający przez państwa członkowskie, natomiast ze względu na rozmiary lub skutki proponowanych działań możliwe jest lepsze jego osiągnięcie na poziomie Unii, może ona podjąć działania zgodnie z zasadą pomocniczości określoną w art. 5 TUE. Zgodnie z zasadą proporcjonalności określoną w tym artykule niniejsza dyrektywa nie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia tego celu.
- (31) Zgodnie z pkt 34 porozumienia międzyinstytucjonalnego w sprawie lepszego stanowienia prawa zachęca się państwa członkowskie do opracowania – do ich własnych celów i w interesie Unii – tabel jak najdokładniej ilustrujących korelacje pomiędzy niniejszą dyrektywą a środkami transpozycji oraz do podania tych tabel do wiadomości publicznej,

PRZYJMUJE NINIEJSZĄ DYREKTYWĘ:

²⁷ Zob. Europejski podręcznik danych o równości (wersja z 2016 r.): http://ec.europa.eu/newsroom/just/item-detail.cfm?item_id=54849

ROZDZIAŁ I

PRZEPISY OGÓLNE

Artykuł 1

Cel

Niniejsza dyrektywa ustanawia ramy walki z dyskryminacją ze względu na religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną lub z wielu względów, aby zapewnić wprowadzenie w życie w państwach członkowskich zasady równego traktowania w zakresie zastosowania określonym w art. 3, oraz zwiększa promowanie tej zasady w dziedzinie zatrudnienia i pracy zgodnie z tym, co przewiduje dyrektywa 2000/78/WE.

Artykuł 2

Pojęcie dyskryminacji

1. Do celów niniejszej dyrektywy „zasada równego traktowania” oznacza brak jakiejkolwiek dyskryminacji z któregokolwiek względu, o którym mowa w art. 1.
- 1a. Do celów niniejszej dyrektywy dyskryminacja oznacza:
 - (i) dyskryminację bezpośrednią;
 - (ii) dyskryminację pośrednią;
 - (iii) molestowanie;
 - (iv) dyskryminację bezpośrednią i molestowanie przez asocjację;
 - (v) odmowę racjonalnego usprawnienia dla osób niepełnosprawnych; oraz
 - (vi) polecenie nakazujące dyskryminowanie osób z któregokolwiek względu, o którym mowa w art. 1.

2. Do celów ust. 1 zastosowanie mają następujące definicje:

- a) uznaje się, że dyskryminacja bezpośrednia ma miejsce wtedy, gdy z jednego ze względów, o których mowa w art. 1, lub z wielu względów daną osobę traktuje się mniej korzystnie, niż traktuje się, traktowano lub traktowano by inną osobę w porównywalnej sytuacji;
- b) uznaje się, że dyskryminacja pośrednia z jednego ze względów, o których mowa w art. 1, lub z wielu względów ma miejsce wtedy, gdy z pozoru neutralny przepis, kryterium lub praktyka, lub też kombinacja kilku z nich, postawiłyby osoby o określonej religii, określonym światopoglądzie, określonej niepełnosprawności, określonym wieku lub określonej orientacji seksualnej w szczególnie niekorzystnej sytuacji względem innych osób, chyba że taki przepis, kryterium lub praktyka są obiektywnie umotywowane uzasadnionym celem, a środki mające służyć osiągnięciu tego celu są właściwe i niezbędne;
- c) uznaje się, że molestowanie ma miejsce wtedy, gdy dana osoba jest obiektem niepożądanego zachowania z jednego ze względów, o których mowa w art. 1, lub z wielu względów, a celem lub skutkiem tego zachowania jest naruszenie godności tej osoby oraz stworzenie zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery. *W tym kontekście pojęcie molestowania może być definiowane zgodnie z prawem krajowym i praktyką krajową państw członkowskich;*
- d) uznaje się, że dyskryminacja przez asocjację ma miejsce wtedy, gdy dana osoba jest dyskryminowana z jednego ze względów, o których mowa w art. 1, lub z wielu względów z uwagi na faktyczne lub postrzegane powiązanie z osobami o określonej religii lub określonym światopoglądzie, określonej niepełnosprawności, określonym wieku lub określonej orientacji seksualnej;
- e) uznaje się, że odmowa racjonalnego usprawnienia dla osób niepełnosprawnych ma miejsce wtedy, gdy nieprzestrzegane są wymogi art. 4a niniejszej dyrektywy.

3-a. (nowy) Dyskryminacja z wielu względów ma miejsce wtedy, gdy opiera się na jakiejkolwiek kombinacji względów, o których mowa w art. 1 niniejszej dyrektywy.

Dyskryminacja z wielu względów oparta na którejkolwiek takiej kombinacji może mieć miejsce także wtedy, gdy jeden lub większa liczba tych względów z osobna nie spowodowałyby dyskryminacji.

3.

4.

5.

6. Niezależnie od ust. 1, 1a i 2 zróżnicowanie traktowania ze względu na wiek nie stanowi dyskryminacji, jeżeli jest ono obiektywnie umotywowane uzasadnionym celem, a środki mające służyć osiągnięciu tego celu są właściwe i niezbędne.

Promowanie gospodarczej, kulturalnej lub społecznej integracji osób należących do określonych grup wiekowych stanowi uzasadniony cel, zgodnie z akapitem pierwszym.

6-a. Preferencyjne koszty, opłaty lub stawki za cokolwiek, co oferuje się lub czego się dostarcza osobom należącym do określonej grupy wiekowej, nie stanowią dyskryminacji do celów niniejszej dyrektywy.

6a. Niezależnie od ust. 1, 1a i 2 zróżnicowanie traktowania polegające na korzystniejszych dla osób niepełnosprawnych przepisach o warunkach dostępu do dziedzin określonych w art. 3, które to przepisy przyjęto, aby promować gospodarcze, kulturalne lub społeczne włączenie takich osób lub zaspokoić ich szczególne potrzeby, nie stanowi dyskryminacji do celów niniejszej dyrektywy.

7. W przypadku świadczenia usług finansowych

- a) proporcjonalne zróżnicowanie traktowania ze względu na wiek nie stanowi dyskryminacji do celów niniejszej dyrektywy, jeżeli w przypadku przedmiotowej usługi wiek jest jednym z decydujących czynników przy ocenie ryzyka, a ocena ta jest oparta na zasadach aktuarialnych oraz odpowiednich i wiarygodnych danych statystycznych;
- b) proporcjonalne zróżnicowanie traktowania ze względu na niepełnosprawność nie stanowi dyskryminacji do celów niniejszej dyrektywy, jeżeli w przypadku przedmiotowej usługi choroba danej osoby jest jednym z decydujących i realnych czynników przy ocenie ryzyka, a ocena ta jest oparta na zasadach aktuarialnych oraz odpowiednich i wiarygodnych danych statystycznych lub odpowiedniej i wiarygodnej wiedzy medycznej.

Świadczeniodawcy usług finansowych, którzy decydują się na stosowanie proporcjonalnego zróżnicowania traktowania ze względu na wiek lub niepełnosprawność, na żądanie informują usługobiorców oraz odnośne organy sądowe i odwoławcze o powodach uzasadniających to zróżnicowanie traktowania.

8. Niniejsza dyrektywa nie narusza środków ustanowionych w prawie krajowym, które w społeczeństwie demokratycznym są niezbędne do zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, utrzymania porządku publicznego, zapobiegania przestępczości, do zapewnienia ochrony osobom małoletnim, ochrony zdrowia i bezpieczeństwa oraz ochrony praw i wolności innych osób, w tym wolności słowa i wolności prasy. Niniejsza dyrektywa nie ogranicza kompetencji państw członkowskich ani nie rozszerza kompetencji Unii w dziedzinach wymienionych w niniejszym ustępie.

Artykuł 3

Zakres zastosowania

1. W ramach kompetencji powierzonych Unii Europejskiej oraz w granicach określonych w ust. 2 zakaz dyskryminacji stosuje się do wszystkich osób – zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym, w tym do organów publicznych – w odniesieniu do:

- a) dostępu do ochrony socjalnej w zakresie zabezpieczenia społecznego, w tym ustawowych dodatkowych programów emerytalnych, oraz w zakresie pomocy społecznej, mieszkalnictwa socjalnego i opieki zdrowotnej.

Dostęp w rozumieniu niniejszej litery obejmuje proces poszukiwania informacji, ubiegania się o środki ochrony socjalnej, rejestrowania się, a także samo uzyskanie środków ochrony socjalnej.

b)

- c) dostępu do edukacji.

Dostęp w rozumieniu niniejszej litery obejmuje proces poszukiwania informacji, ubiegania się o udział w działalności edukacyjnej, rejestrowania się, a także samo dopuszczenie do udziału i udział w działalności edukacyjnej;

- d) dostępu do towarów i innych usług i dostarczania towarów i innych usług – w tym mieszkań – dostępnych publicznie i oferowanych poza sferą życia prywatnego i rodzinnego.

Dostęp w rozumieniu niniejszej litery obejmuje proces poszukiwania informacji, ubiegania się, rejestrowania się, zamawiania, rezerwowania, wynajmowania i nabywania, a także samo uzyskanie przedmiotowych towarów i usług oraz korzystanie z nich.

2. Niniejsza dyrektywa nie ma zastosowania do:

- a) kwestii objętych prawem rodzinnym, w tym do stanu cywilnego i adopcji, ani do przepisów dotyczących praw reprodukcyjnych;
- b) organizacji i finansowania systemów ochrony socjalnej państw członkowskich, w tym do tworzenia takich systemów i powiązanych z nimi instytucji ani do zarządzania nimi, do charakteru, wysokości, sposobu obliczania ani czasu trwania świadczeń i usług, ani do kryteriów kwalifikujących do korzystania z tych świadczeń i usług, takich jak na przykład progi wiekowe w przypadku niektórych świadczeń;
- c)
- d) organizacji i finansowania systemów edukacji państw członkowskich, w tym do tworzenia instytucji edukacyjnych ani zarządzania nimi, do treści nauczania i działalności edukacyjnej, opracowywania programów nauczania, określania sposobu przeprowadzania egzaminów ani do kryteriów kwalifikacyjnych, takich jak na przykład progi wiekowe stanowiące kryterium przyjmowania do szkół i na kursy oraz przyznawania stypendiów;

- e) zróżnicowania traktowania danej osoby ze względu na religię lub światopogląd do celów przyjmowania do instytucji edukacyjnych, których etos opiera się na religii lub światopoglądzie, zgodnie z przepisami krajowymi oraz krajową tradycją i praktyką.

3.

- 3a. Niniejsza dyrektywa nie narusza krajowych środków zezwalających na noszenie symboli religijnych lub zakazujących ich noszenia i nie ogranicza wyłącznej kompetencji państw członkowskich w tych kwestiach.

- 4. Niniejsza dyrektywa nie narusza ustawodawstwa krajowego zapewniającego świeckość państwa, instytucji lub organów państwowych lub edukacji ani dotyczącego statusu i działalności kościołów i innych organizacji, których działalność opiera się na religii lub światopoglądzie, i nie ogranicza wyłącznej kompetencji państw członkowskich w tych kwestiach.

- 5. W zakres niniejszej dyrektywy nie wchodzi zróżnicowanie traktowania ze względu na przynależność państwową i nie narusza ona przepisów ani warunków dotyczących wjazdu i pobytu obywateli państw trzecich oraz bezpaństwowców na terytorium państw członkowskich ani traktowania związanego ze statusem prawnym obywateli państw trzecich i bezpaństwowców.

Artykuł 4

Dostępność dla osób niepełnosprawnych

- 1. Państwa członkowskie stosują niezbędne i właściwe środki, aby w dziedzinach określonych w art. 3 zapewnić osobom niepełnosprawnym dostępność na równi z innymi. Środki te nie powinny jednak powodować nieproporcjonalnych obciążeń.
- 1a. Dostępność obejmuje ogólne działania wyprzedzające, które zapewniają skuteczne wprowadzenie w życie zasady równego traktowania osób niepełnosprawnych w dziedzinach określonych w art. 3.
- 2. Środki, o których mowa w ust. 1 i 1a niniejszego artykułu, obejmują identyfikowanie i eliminowanie przeszkód i barier w dostępności, a także zapobieganie nowym przeszkodom i barierom w dziedzinach objętych niniejszą dyrektywą.

- 3.
- 4.
- 5.
6. Ustępy 1, 1a i 2 niniejszego artykułu mają zastosowanie do mieszkań tylko w odniesieniu do wspólnych części budynków dwurodzinnych lub wielorodzinnych. Niniejszy ustęp nie narusza art. 4 ust. 7 ani art. 4a.
7. Państwa członkowskie stopniowo przyjmują niezbędne środki, by zapewnić osobom niepełnosprawnym dostęp do dostatecznej liczby mieszkań.
8. Państwa członkowskie prowadzą lub promują działalność badawczo-rozwojową w zakresie uniwersalnego projektowania towarów i usług zgodnie z krajową specyfiką i krajowymi warunkami.
9. Wymogi niniejszego artykułu uznaje się za spełnione, w przypadku gdy przestrzegane jest prawo Unii przewidujące szczegółowe normy lub specyfikacje w zakresie dostępności w odniesieniu do określonych towarów lub usług.

Artykuł 4a

Racjonalne usprawnienie dla osób niepełnosprawnych

1. Aby zagwarantować przestrzeganie zasady równego traktowania osób niepełnosprawnych, zapewnia się racjonalne usprawnienie w dziedzinach określonych w art. 3.
2. Do celów ust. 1 racjonalne usprawnienie oznacza niezbędne i właściwe zmiany i adaptacje niepowodujące nieproporcjonalnych obciążeń, jeżeli w konkretnym przypadku takie zmiany i adaptacje są potrzebne, aby zaspokoić szczególne potrzeby osoby niepełnosprawnej w celu umożliwienia tej osobie dostępu na równi z innymi do określonych: środka ochrony socjalnej, działań edukacyjnych, towaru lub usługi.
3. W przypadku zapewniania mieszkań ust. 1 i 2 nie zobowiązują świadczeniodawcy do dokonywania zmian konstrukcyjnych w lokalu ani do ich finansowania. Świadczeniodawca zgadza się na takie zmiany – zgodnie z krajowym prawem i krajową praktyką – jeżeli są one finansowane w inny sposób i nie powodują nieproporcjonalnych obciążeń.

4. Wymogi niniejszego artykułu uznaje się za spełnione, w przypadku gdy przestrzegane jest prawo Unii przewidujące szczegółowe normy lub specyfikacje w zakresie racjonalnego usprawnienia w odniesieniu do określonych towarów lub usług.

Artykuł 4b

Przepisy wspólne dla dostępności i racjonalnego usprawnienia

1. Oceniając, czy środki niezbędne do wykonania art. 4 i 4a powodowałyby nieproporcjonalne obciążenia, należy brać pod uwagę w szczególności:
- a) wielkość, zasoby, charakter, obrót netto i zysk netto organizacji lub przedsiębiorstwa;
 - aa) negatywny wpływ, jaki niezapewnienie właściwego i niezbędnego środka miałoby na osobę niepełnosprawną; na przykład mniejszy lub uniemożliwiony dostęp do towarów i usług lub do usług i świadczeń w dziedzinie ochrony socjalnej i edukacji zasadniczych dla osoby niepełnosprawnej;
 - b) szacunkowy koszt właściwego i niezbędnego środka;
 - c) szacunkową korzyść dla osób niepełnosprawnych ogółem, z uwzględnieniem częstotliwości i czasu korzystania z odnośnych towarów i usług oraz częstotliwości i czasu trwania relacji ze sprzedającym lub świadczeniodawcą;
 - ca) ilość środków publicznych dostępnych organizacji lub przedsiębiorstwu na zapewnienie właściwego i niezbędnego środka;
 - d) żywotność infrastruktury i obiektów, które są wykorzystywane do świadczenia usługi;²⁸
 - e) wartość historyczną, kulturową, artystyczną lub architektoniczną danego mienia ruchomego lub nieruchomego; oraz
 - f) bezpieczeństwo i wykonalność rzeczonych środków.

Obciążeń tych nie uznaje się za nieproporcjonalne, jeżeli są w wystarczającym stopniu rekompensowane środkami stosowanymi w ramach polityki na rzecz osób niepełnosprawnych prowadzonej przez dane państwo członkowskie.

²⁸ Kryterium to może być właściwe wyłącznie w odniesieniu do dostępności.

2.

3.

Artykuł 5

Działania pozytywne

1. Zasada równego traktowania służy zapewnieniu pełnej równości w praktyce, nie stanowi zatem przeszkody w utrzymywaniu w mocy lub przyjmowaniu przez państwa członkowskie szczególnych środków mających zapobiegać defaworyzacji związanej z religią lub światopoglądem, niepełnosprawnością, wiekiem lub orientacją seksualną lub tę defaworyzację rekompensować.

Artykuł 6

Wymogi minimalne

1. Państwa członkowskie mogą przyjąć lub utrzymać w mocy przepisy korzystniejsze z punktu widzenia ochrony zasady równego traktowania od przepisów ustanowionych w niniejszej dyrektywie.
2. Wykonanie niniejszej dyrektywy nie może być w żadnym wypadku powodem obniżenia poziomu ochrony przed dyskryminacją już zapewnianego przez państwa członkowskie w dziedzinach objętych niniejszą dyrektywą.

ROZDZIAŁ II

ŚRODKI OCHRONY PRAWNEJ I EGZEKOWANIE

Artykuł 7

Obrona praw

1. Państwa członkowskie zapewniają, by procedury sądowe lub administracyjne – w tym, o ile uznają to za właściwe, procedury pojednawcze – których celem jest wyegzekwowanie obowiązków wynikających z niniejszej dyrektywy, były dostępne dla wszystkich osób, które uważają się za pokrzywdzone wskutek nieprzestrzegania w stosunku do nich zasady równego traktowania, nawet po ustaniu relacji, w ramach której miała miejsce domniemana dyskryminacja.
2. Państwa członkowskie zapewniają, by stowarzyszenia, organizacje lub inne osoby prawne, które – zgodnie z kryteriami określonymi w prawie krajowym – mają uzasadniony interes w dbaniu o przestrzeganie przepisów niniejszej dyrektywy, mogły za zgodą powoda uczestniczyć, w jego imieniu lub działając na jego rzecz, we wszelkich procedurach sądowych lub administracyjnych przewidzianych w celu wyegzekwowania obowiązków wynikających z niniejszej dyrektywy.
3. Ustęp 1 ani 2 nie naruszają przepisów krajowych o przedawnieniu roszczeń w odniesieniu do zasady równego traktowania.

Artykuł 8

Ciężar dowodu

1. Państwa członkowskie przyjmują środki, które w ich systemach sądowych są niezbędne do zapewnienia obowiązku udowodnienia przez pozwanego, że nie wystąpiło naruszenie zakazu dyskryminacji, jeżeli osoby, które uważają się za pokrzywdzone wskutek nieprzestrzegania w stosunku do nich zasady równego traktowania, przedstawią przed sądem lub innym właściwym organem faktyczne okoliczności wskazujące na możliwość wystąpienia dyskryminacji bezpośredniej lub pośredniej.

2. Ustęp 1 nie stoi na przeszkodzie temu, by państwa członkowskie wprowadziły zasady dowodowe korzystniejsze dla powoda.
3. Ustęp 1 nie ma zastosowania do postępowań karnych.
4. Państwa członkowskie mogą postanowić, że nie będą stosować ust. 1 do postępowań, w których to sąd lub inny właściwy organ bada faktyczne okoliczności sprawy.
5. Ustęp 1, 2, 3 i 4 niniejszego artykułu stosuje się również do każdego postępowania sądowego wszczętego zgodnie z art. 7 ust. 2.

Artykuł 9

Wiktymizacja

Państwa członkowskie wprowadzają do krajowych systemów prawnych środki niezbędne do ochrony osób fizycznych przed wszelkiego rodzaju niekorzystnym traktowaniem lub niekorzystnymi konsekwencjami w reakcji na skargę lub postępowanie służące wyegzekwowaniu przestrzegania zasady równego traktowania.

Artykuł 10

Upowszechnianie informacji

Państwa członkowskie zapewniają, by zainteresowane osoby na całym terytorium tych państw zostały poinformowane – przy wykorzystaniu stosownych środków – o przepisach przyjętych na mocy niniejszej dyrektywy oraz o odpowiednich przepisach już będących w mocy.

Artykuł 11

Dialog z właściwymi zainteresowanymi stronami

W celu promowania zasady równego traktowania państwa członkowskie sprzyjają dialogowi z właściwymi zainteresowanymi stronami, które – zgodnie z prawem krajowym i krajową praktyką – mają uzasadniony interes w uczestniczeniu w walce z dyskryminacją mającą miejsce ze względów i w dziedzinach objętych niniejszą dyrektywą.

Artykuł 12

Organy promujące równe traktowanie

1. Państwa członkowskie wyznaczają organ lub organy mające promować równe traktowanie wszystkich osób bez względu na ich religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Organy te mogą wchodzić w skład urzędów odpowiedzialnych na poziomie krajowym za obronę praw człowieka lub przestrzeganie praw jednostek.
2. Państwa członkowskie zapewniają, by kompetencje tych organów obejmowały:
 - a) bez uszczerbku dla prawa ofiar oraz stowarzyszeń, organizacji lub innych osób prawnych, o których mowa w art. 7 ust. 2 – świadczenie ofiarom dyskryminacji niezależnej pomocy w związku z wnoszonymi przez nie skargami dotyczącymi dyskryminacji,
 - b) prowadzenie niezależnych badań nad dyskryminacją, oraz
 - c) publikowanie niezależnych sprawozdań i wydawanie zaleceń dotyczących wszelkich kwestii związanych z taką dyskryminacją.
3. Państwa członkowskie zapewniają również, by kompetencje organu lub organów, o których mowa w ust. 1, obejmowały zarówno dziedziny objęte niniejszą dyrektywą, jak i dziedziny objęte dyrektywą 2000/78.

ROZDZIAŁ III PRZEPISY KOŃCOWE

Artykuł 13

Przestrzeganie przepisów

Państwa członkowskie przyjmują niezbędne środki w celu zapewnienia przestrzegania zasady równego traktowania w zakresie zastosowania niniejszej dyrektywy, a w szczególności w celu:

- a) uchylenia przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych sprzecznych z zasadą równego traktowania;
- b) unieważnienia lub zmiany wszelkich postanowień umownych, wewnętrznych regulaminów przedsiębiorstw, przepisów o stowarzyszeniach prowadzących działalność zarobkową lub stowarzyszeniach niekomercyjnych, jeśli są one sprzeczne z zasadą równego traktowania, lub zapewnienia możliwości takiego unieważnienia lub zmiany.

Artykuł 14

Sankcje

Państwa członkowskie ustanawiają przepisy dotyczące sankcji mających zastosowanie w przypadku naruszeń przepisów krajowych przyjętych na mocy niniejszej dyrektywy i podejmują wszelkie środki niezbędne do zapewnienia stosowania tych sankcji. Sankcje mogą mieć formę wypłaty odszkodowania, którego wysokość nie może być ograniczona przez ustalony wcześniej górny limit, i muszą być skuteczne, proporcjonalne i odstraszające.

Artykuł 14a

Uwzględnianie aspektu płci

Zgodnie z art. 8 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, wykonując niniejszą dyrektywę, państwa członkowskie uwzględniają cel, którym jest zniesienie nierówności oraz wspieranie równości mężczyzn i kobiet.

Artykuł 15

Wykonanie

1. Do dnia... [4 lata po przyjęciu] państwa członkowskie wprowadzają w życie przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne niezbędne do wykonania niniejszej dyrektywy. Niezwłocznie informują o tym Komisję i przekazują jej tekst tych przepisów.

Przepisy przyjęte przez państwa członkowskie zawierają odniesienie do niniejszej dyrektywy lub odniesienie takie towarzyszy ich urzędowej publikacji. Metody dokonywania takiego odniesienia określane są przez państwa członkowskie.

2. Państwa członkowskie mogą ustalić, że obowiązek zapewnienia dostępności określony w art. 4 należy wypełnić najpóźniej do [5 lat po przyjęciu] w odniesieniu do nowych budynków, urządzeń, usług transportowych i nowej infrastruktury.
 - 2a. Państwa członkowskie mogą ustalić, że obowiązek zapewnienia dostępności określony w art. 4 należy wypełnić najpóźniej do [20 lat po przyjęciu] w odniesieniu do istniejących budynków, urządzeń, usług transportowych i istniejącej infrastruktury. Państwo członkowskie, które wprowadzi takie ustalenia, zapewnia stopniową realizację tego obowiązku w tym okresie.
3. Każde państwo członkowskie, które zdecyduje się wprowadzić dodatkowy okres, o którym mowa w ust. 2a, do dnia określonego w ust. 1 niniejszego artykułu przekazuje Komisji plan działania zawierający planowane działania oraz harmonogram stopniowej realizacji tego obowiązku.
 - 3a. Do dnia określonego w ust. 1 niniejszego artykułu państwa członkowskie informują Komisję o swoich planach w zakresie stopniowej realizacji obowiązku, o którym mowa w art. 4 ust. 7.
4. Państwa członkowskie promują zbieranie danych o równym traktowaniu i dyskryminacji. Dane są zbierane zgodnie z prawem krajowym i praktyką krajową oraz zgodnie z mającym zastosowanie prawem Unii, w szczególności z prawem dotyczącym ochrony danych osobowych.

Artykuł 16
Sprawozdanie

1. [Dwa lata od dnia, o którym mowa w art. 15 ust. 1], a następnie co pięć lat państwa członkowskie przekazują Komisji wszystkie informacje niezbędne jej do sporządzenia sprawozdania dla Parlamentu Europejskiego i Rady ze stosowania niniejszej dyrektywy, w tym informacje na temat realizacji planów, o których mowa w art. 15 ust. 3 i 3a.
2. W sprawozdaniu Komisja uwzględnia w stosownych przypadkach opinie krajowych organów ds. równości oraz właściwych zainteresowanych stron, a także Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej. Zgodnie z zasadą uwzględniania aspektu płci sprawozdanie to zawiera między innymi ocenę wpływu zastosowanych środków na kobiety i mężczyzn. W świetle otrzymanych informacji w sprawozdaniu należy w razie konieczności zamieścić propozycje zmian i uaktualnienia niniejszej dyrektywy.

Artykuł 17
Wejście w życie

Niniejsza dyrektywa wchodzi w życie z dniem jej opublikowania w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*.

Artykuł 18
Adresaci

Niniejsza dyrektywa skierowana jest do państw członkowskich.
